

Executive summary

I de vestlige bestræbelser på at imødegå al-Qaedas budskab flourerer ideen om at man kan udnytte intern ideologisk uenighed blandt muslimer i indsatsen. Særligt anvendeligt virker det, hvis man kan bygge på kritikken fra nuværende eller tidligere jihadister fra al-Qaedas egne rækker. Et eksempel, der drages frem, er den aktuelle debat mellem egyptiske Sayyid Imam alias Dr. Fadl og al-Qaedas ideologiske leder, Ayman al-Zawahiri. Sayyid Imam er tidligere medlem af al-Qaeda og udviklede i 1980'erne organisationens religiøse retfærdiggørelse af vold.

Dette brief undersøger indholdet af debatten mellem de to og forklarer, hvorfor det er særdeles vanskeligt at bruge intern jihadistisk polemik med vestlig terrorbekæmpelse for øje. Det er vanskeligt, fordi det er svært at vurdere det egentlige indhold af debatten og motiverne bag argumenterne, men også fordi den autoritet som kritikerne af al-Qaedas vold tilskrives, er svær hvis ikke umulig at måle. Og autoriteten er altafgørende hvis indsatsen skal have en virkning på al-Qaedas sympatisører og de aktive jihadister.

September 2009

Kampen om jihad

Anne Kirstine Waage Beck

akb@diis.dk

www.diis.dk/akb

VESTLIG MODSTAND MOD AL-QAEDAS FORTÆLLING OM VERDEN

Dette DIIS brief er en kommentar til et af argumenterne bag den strategi, der i øjeblikket kendetegner nogle vestlige myndigheders forsøg på at imødegå sikkerhedstruslen fra al-Qaeda, nemlig *counter narrative*-strategien. På dansk kunne man kalde den ”modfortællingsstrategien”, altså ideen om, at man kan svække al-Qaeda og voldelige grupper, der er inspireret af deres verdenssyn, ved at komme med argumenter mod deres propaganda. Ideen er bærende i det store britiske antiterrorprogram CONTEST, hvor en del af det forebyggende arbejde koncentrerer sig om en strategisk kommunikationsindsats. Den britiske regering ønsker at udfordre ideologien bag den voldelige ekstremisme blandt andet ved at støtte muslimske mainstream-stemmer i debatten, for eksempel græsrodsorganisationer og islamisk lærde. Danmark har ikke på nuværende tidspunkt en egentlig *counter narrative*-strategi, men at der er interesse for den tilgang til en imødegåelse af sikkerhedstruslen, blev tydeligt under den konference, Politiets Efterretningstjeneste holdt i København i april måned 2009. Her var emnet netop terrorisme og kommunikation med fokus på ”den militante islamismes argumenter, kommunikationsmetoder og –teknikker, samt myndigheders og samfunds muligheder for at svare igen.”

ISLAMISK AUTORITET KAN BRUGES

Den del af *counter narrative*-strategien, der særligt skal interesse os her, er ideen om at inddrage muslimske kritikere af al-Qaeda's ideologi og praksis i indsatsen. Ideerne er mange og spænder fra at engagere imamer i udsatte kvarterer i vestlige storbyer i dialog med unge muslimer, til diskret at støtte mainstream-muslimer lokalt i de islamiske lande. Andre ideer går i retning af strategisk at udnytte enhver kritik af al-Qaeda, også selvom den kommer fra personer, der ikke falder

ind under betegnelsen mainstream. Denne tanke findes i rapporten *Rewriting the Narrative. An Integrated Strategy for Counterradicalization*, som blev udgivet af den amerikanske tænketank Washington Institute for Near East Policy i marts 2009. Rapporten er et oplæg til Obama-administrationens fremtidige politik i forhold til sikkerhedstruslen fra jihadistiske grupper. Her foreslås det at yde generel støtte til de stemmer, der taler imod al-Qaedas syn på verden, Vesten og islam. Som et eksempel nævner rapporten den aktuelle debat mellem en af Egyptens tidligere jihadistiske aktivister Sayyid Imam (også kaldet Dr. Fadl) på den ene side og Ayman al-Zawahiri, på den anden. Rapportens forfattere ser debatten som gavnlig for USA og foreslår Obama-administrationen at udnytte den og lignende ideologiske stridigheder i kampen mod al-Qaeda. Det skal ske gennem en aktiv indsats, der dog ikke defineres konkret:

”USA bør fortsat udnytte og forstørre de eksisterende ideologiske uenigheder og drive flere kiler ind mellem radikale ekstremister, deres sympatisører og mulige sympatisører. USA bør styrke de stemmer, der kritiserer al-Qaeda, særligt tidligere jihadister og ekstremister som Dr. Fadl, selvom han stadig har synspunkter, vi ikke bryder os om. Som det fremgik af Ayman al-Zawahiris defensive (optræden) i hans lange konference på internettet i sommeren 2008, ser det ud til, at disse stemmer er dem, al-Qaeda frygter mest.”

Gennem en analyse af de vigtigste punkter i den aktuelle debat mellem Sayyid Imam og Zawahiri vil dette brief kommentere på antagelsen om, at det er muligt og gavnligt for vestlig terrorbekæmpelse at hægte sig på det, der tilsyneladende er interne stridigheder i jihadisternes egne rækker. Det vil lede frem til en vurdering af nytteværdien af at inddrage islamisk lærde jihadister i en strategisk kommunikationsindsats mod jihadismen set i forhold til udviklingen hos al-Qaeda i dag.

DEN EGYPTISKE DEBAT OM JIHADISME

Den debat, som den amerikanske rapport refererer til, fandt vej til de vestlige medier igennem en artikel i *The New Yorker* skrevet af den kendte journalist og forfatter, Lawrence Wright. Her blev Sayyid Imams kritik beskrevet som en alvorlig trussel mod al-Qaeda, fordi den udfordrede ledernes autoritet. Sayyid Imam, der har kendt Zawahiri siden 1970'erne, var i en lang årrække den åndelige leder af gruppen Egyptisk Islamisk Jihad. Imam var også blandt de første til at lede al-Qaeda spirituelt, og han formulerede i 1980'erne den fortolkning af jihadbegrebet, der har dannet udgangspunkt for den religiøse retfærdiggørelse af gruppens voldshandlinger. Han er altså en mand med personlige bånd til al-Qaeda ledelsen og han har tilstrækkelig religiøs viden og meritter til at regnes for en autoritet blandt jihadister og dele af den bredere kreds af islamister.

Den aktuelle debat begyndte med, at Sayyid Imam sendte en telefax til den London-baserede arabiske avis, *Al-Sharq al-Awsat* fra Tora-fængslet i Egypten, hvor han sidder fængslet. Det var i maj 2007, og i faxen stod, at han var på vej til at udgive en ny bog, der gjorde op med al-Qaedas vold, og dermed de principper han selv havde formuleret tyve år tidligere. Udgivelsen kom sidst på efteråret i år 2007, da værket "Dokument om den rette vejledning til jihad i Egypten og verden" blev trykt i den kuwaitiske avis *Al-Jarida* samt den egyptiske *Al-Masri al-Yawm* kapitel for kapitel. Bogen består af en indledning og femten artikler, der primært handler om jihad og begrebet takfir, dvs. ekskommunikation af andre muslimer. Så følger fire bemærkninger, hvor Imam afviser spekulationerne om, hvorvidt han er blevet presset til at skrive værket i fængslet. I bogen er der ingen direkte referencer til al-Qaeda, men i december samme år, optrådte Imam i et interview i avisen *Al-Hayat*, hvor han rettede en hård kritik mod al-Qaeda og fortalte, hvordan han og Zawahiri ra-

gede uklar på grund af uenigheder om nytteværdien af voldshandlinger i Egypten i begyndelsen 1990'erne. Ayman al-Zawahiri svarede på kritikken i Sayyid Imams bog og interview i 2008 med et 200 sider langt dokument med titlen "Renselse af pennens og sværdets nation for anklagen om ubeslutsomhed og svaghed", som begyndte at cirkulere på internettet i år 2008. Zawahiri holdt også en onlinekonference, hvor han besvarede spørgsmål vedrørende jihad og debatten. I februar 2009 svarede Imam igen med teksten "Udstillelse af "Renselsen"", hvori han gik så vidt som til at kalde Osama bin Ladin og Zawahiri for antikrist.

SAYYID IMAMS ARGUMENTER

Sayyid Imam gør i sit "Dokument..." tilsyneladende op med jihadismen baseret på følgende argumenter:

- Han delegitimerer jihadisternes fortolkning af begrebet "lederens takfir", altså ideen om at man kan ekskommunikere en statsleder, hvis han ikke regerer efter sharia.
- Han slår på en hadith (fortælling om, hvad profeten Muhammed anbefalede som korrekt ifølge islam) om, at man ikke skal leve op til religionens pligter, hvis man ikke er i stand til det. Og i samme bevægelse argumenterer han for, at situationen i dag umuliggør væbnet modstand mod Egyptens ledere.
- Han slår på en række hadith og koranvers, der maner til tolerance og besindighed i forhold til jihad og synet på religiøse minoriteter.
- Han godtgør, at det er forbudt i islam at slå nogen ihjel på grund af deres nationalitet. Og hævder at det er det, al-Qaeda gør mod amerikanske civile.

- Han betegner angrebet på USA d. 11. september 2001 som illegitimt, blandt andet ved at henvise til en hadith om, at det er forbudt ifølge islam at skade den, der lader en muslim rejse i sit land under beskyttelse, for eksempel visum.

De to vigtigste punkter set i forhold til al-Qaedas jihadisme i praksis er spørgsmålene om ”lederens takfir” og at man ikke skal leve op til forpligtelsen til at deltage i jihad, hvis man ikke kan.

TAKFIR OVER DEN ILLEGITIME LEDER

Lederens takfir er et kendt begreb inden for sharia, men al-Qaedas brug af det er utraditionel. Takfir betyder ekskommunikation, altså det fænomén, at en muslim kan betragte en anden muslim som ikke værende muslim, men derimod vantro og frafalden. Straffen for frafald er i yderste instans dødsstraf. Ikke alene kan man ekskommunikere andre muslimer, man kan også rubricere en regent eller statsleder som illegitim, hvis han ikke regerer efter islamisk lov, sharia. Da indførelsen af sharia netop er islamisternes mål, og da det ikke er realiseret i noget sunni-islamisk land, tager jihadisterne det skridt at betragte statslederne som frafaldne. Konsekvensen er, at mord på statsledere godtgøres med hjemmel i denne regel. Et kendt eksempel er mordet på tidligere præsident Anwar Sadat i Egypten, der blev retfærdiggjort med, at han var frafalden og derfor fik sin retmæssige straf, da han blev myrdet. Dertil kommer, at jihadisterne også betragter alle, der støtter et illegitimt styre, som frafaldne. Det vil sige alle statsansatte, offentligt ansatte, ja den samlede civilbefolkning, idet den indirekte støtter styret ved demokratiske valg eller ved ikke at omstyrte det. Det er den forståelse af takfir-begrebet, som den anden store egyptiske jihadistorganisation, Al-Gama'a al-Islamiyya (gruppen stod bag voldsomme angreb, blandt andet mod

vestlige turister), forkastede i 1997, da den opgav politisk vold og i stedet indtog en konservativ sunnitisk position.

IMAM REVIDERER IKKE TAKFIR-BEGREBET

I vestlige kilder er Sayyid Imam flere steder blevet opfattet som om han forkaster al-Qaedas syn på lederens takfir. Men det er ikke præcist. I sin gennemgang slår Imam ganske vist fast, at man ikke uden videre kan ekskommunikere en muslimsk statsleder, selvom han ikke regerer efter sharia. Han skriver også, at det kræver grundige undersøgelser af motivet og omstændighederne før nogen kan kaldes frafalden, og at det er forbudt for individer at handle ud fra mistanke om at nogen er frafalden. Men Sayyid Imam skriver intet sted, at den islamiske verdens statsledere i dag ikke kan regnes for frafaldne. Ydermere formulerer han sig kryptisk om begrebet islams hus (*dar al-Islam*), altså den del af verden, der er domineret af islam, og hvor muslimer frit kan udøve deres religion. Imam skriver, at han ikke mener, dette sted findes i dag. Det er et typisk radikalt islamistisk synspunkt, at Islams hus ikke eksisterer i dag i og med, at den islamiske verdens ledere ikke kan regnes for muslimer så længe sharia ikke er realiseret i de lande, der burde være islamiske. Og med dette synspunkt indikerer Imam, at han fastholder synspunktet om det egyptiske regimes illegitimitet, selvom han taler for en mere forsigtig fremfærd end den, al-Qaeda og tidligere egyptiske grupper har udvist.

UDSÆTTELSE AF PLIGTEN TIL JIHAD

Det andet vigtige punkt er opfordringen til at opgive jihad, fordi man som muslim ikke behøver at leve op til religionens forpligtelser, hvis man ikke er i stand til det. Her trækker Imam på den generelle tilladelse i islam til at skåne sig selv for unødigt overlaster frem for blindt at følge religionens

bogstav. Synspunktet går tilbage til begyndelsen af 1990'erne, hvor Imam argumenterede for, at jihadisterne skulle opgive væbnet kamp mod det egyptiske regime, fordi det ikke nyttede. Han mener altså stadig i dag, at jihadisternes position er for svag til, at det gavner at engagere sig i politisk vold. Man kan sige, at Imam nærmere udskyder pligten til jihad mod de regimer, han stadig anser for frafaldne, på ubestemt tid, end foretager en egentlig ideologisk revision.

SAYYID IMAMS ANVENDELIGHED I KAMPEN MOD JIHADISME

Diskussionen mellem Imam og Zawahiri er altså som sådan ikke en kamp mellem radikalisme og en moderat position. Det er nærmere et sammenstød i den splittelse, der længe har eksisteret mellem de to fløje i jihadistbevægelsen mellem de religiøst- og sharia-orienterede jihadister, og så dem, der kæmper en mere praktisk og politisk orienteret kamp uden at interessere sig overvældende for deres handlingers religiøse legitimitet. Desuden er Sayyid Imam heller ikke, som vi har set, i gang med en egentlig revision af sit standpunkt. Nogle af holdningerne har han haft længe, og andre kan tilskrives den almindelige uenighed indenfor al-Qaeda og jihadisternes kredse. Også selvom han maner til besindighed, når det kommer til anvendelse af vold. Og selvom al-Qaeda tydeligvis har fundet hans kritik generende.

Et af de helt åbenlyse problemer ved at satse på stemmer som Sayyid Imam til at svække al-Qaeda er, at hans egne motiver er uklare. Det står ikke klart, om Imam kritiserer al-Qaeda på grund af gammelt nag, om han giver efter for pres i fængslet, om han forsøger at standse volden af moralske grunde uden at "sælge helt ud" i jihadisternes øjne, eller om der er en helt fjerde grund til hans skrivelser.

PROBLEMERNE I AT BRUGE "ISLAMISK AUTORITET" MOD AL-QAEDA

Som den egyptiske debat viser, kan det dog være svært at afgøre, hvad indholdet egentlig er i de ideologiske diskussioner og hvordan det kan bruges i en *counter narrative*-strategi. Det er vigtigt at vide, hvor stor de enkelte personers gennemslagskraft er hos det publikum, som både al-Qaeda og vestlige stater gerne vil påvirke, nemlig sympatisørerne og de, der overvejer at blive aktive jihadister. Det er svært at afgøre på grund af flere forhold. Som det fremgår af debatten på al-Qaeda relaterede debatfora, afgøres og ændres en persons status flydende. Det kræver derfor et meget indgående kendskab til unge jihadisters debatter at afgøre, hvorvidt en person har status, og det kan hurtigt ændre sig. Desuden findes der i dag i højere grad end hos tidligere generationer af jihadister et oprør mod autoriteten hos de islamisk lærde, som forsøger at sætte grænser for for eksempel voldsanvendelse ud fra sharia. Som det var tilfældet i konflikten mellem Zarqawi og hans mentor Maqdisi over Zarqawis voldelige fremfærd over for civile shiitter i Irak, giver praktisk kamperfaring en autoritet, som slår igennem hos en del af aktivisterne i højere grad, end hvad en religiøs autoritet siger. Det blev tydeligt, da Zarqawi valgte at fortsætte sin ekstremt voldelige fremfærd i Irak, selvom den skriftlærde Maqdisi kritiserede det. Og det ser ud til, at Zarqawis eksempel har dannet skole for en gruppe aktivister. De lader sig ikke begrænse af, om der er teologisk opbakning til volden, men ser kamperfaring som det, der giver autoritet.

DANSK INSTITUT FOR INTERNATIONALE STUDIER

STRANDGADE 56 · 1401 KØBENHAVN K
TEL. +45 32 69 87 87 · diis@diis.dk · www.diis.dk